

Meranie demokracie v EÚ: Odklon krajín EÚ od demokracie?

Michaela Nickelová

Kľúčové slová:

demokracia, ukazovač, kríza, Demos, demokratický deficit

Kontaktné údaje:

Mgr. Michaela Nickelová,
doktorandka Katedra politoló-
gie, Filozofická fakulta UPJŠ
v Košiciach, Petzvalova 4,
04 001 Košice,
t.č: 0911 553 886,
E-mail:
nickelova.misa@gmail.com

Abstrakt:

Štúdia je výsledkom prepojenia záverov a konceptov v diele Teória demokracie od autora Giovannioho Sartoriho sa štúdiom súčasného stavu demokracie ako ho popisuje britský nestrannický výskumný tím DEMOS. Cieľom práce je reagovať na negatívne vnímanie aktuálneho stavu demokracie zo strany médií a následný dopad takto prezentovaných názorov na verejnú mienku bežného občana. Zistiť, či tieto vyjadrenia majú aj objektivný základ, ktorý je možno číselne vyjadriť. Vychádza z indexu merania demokracie. Snahou je na základe porovnania historického diela a súčasného výskumu poukázať na existenciu istých faktorov, ktoré poukazujú na demokraciu a mieru jej uplatňovania, ktoré sú vyzdvynuté v oboch porovnaných časových úsekoch. Autorka sa snaží poukázať na problematiku definície samotného pojmu demokracia a hľadá príčinu prečo má verojnosť v krajinách EÚ pocit odklonu od demokracie a či sa jedná skutočne o tento negatívny vývoj, alebo sú v kríze len určité princípy demokracie. Práca sa člení na úvod, kde sú spomenuté rôzne definície demokracie a je zvolená definícia s ktorou sa ďalej v texte pracuje. Jadro práce tvorí porovnanie demokratickosti v EÚ podľa štúdie DEMOSU, konfrontované s historickými závermi z diela Sartoriho. Na príklade Slovenska je popísané ako prebieha meranie demokratickosti v krajine EÚ. V závere sú zhrnuté zistenia Demosu a zároveň aj autorkine zistenia a závery.

Úvod

Európsky integračný projekt je už od konca osemdesiatych rokov minulého storočia, kedy došlo k výraznému kvalitatívnemu posunu jeho podoby, nútený vysporiadať sa

s kritikou adresovanou k jeho formám vládnutia, ktoré sú často označované za nedemokratické a nelegitímne. V odbornej literatúre, ale i v rámci verejnej debaty sú otázky „demokratického deficitu“ a krízy legitimacy Únie skloňované snáď vo všetkých pádoch. Z akých predpokladov ale dané úvahy vychádzajú? Je možné túto kritiku európskeho vládnutia považovať za oprávnenú? Cieľom tohto príspevku je pokúsiť sa nájsť odpovede na tieto základné otázky. V štúdií chceme poukázať nato, že demokracia je veľmi zložitý koncept a nie je preto možné vynášať súdy bez hlbšej a odbornej analýzy. Každý človek tento termín „pozná, problém nastane, ak sa spýtame ako by znela definícia demokracie.

Každý, kto dnes otvorí noviny, alebo využíva niektoré z elektronických médií je konfrontovaný s narastajúcou frekventovanosťou titulkov, ktoré avizujú odklon krajín EÚ od demokracie. Hovorí sa väčšinou o kríze demokracie, odklone od demokracie, o jej úpadku a problémoch ktorým zatiaľ neúspešne čelí a ktoré ohrozujú jej ďalšiu existenciu. Často je dnes skloňovaný aj termín demokratický deficit, jednak či existuje v EÚ demokratický deficit, prípadne prečo má Európska únia demokratický deficit.

Môže sa zdať, že čítať o kríze demokracie v situácii, keď si pod demokraciou každý predstavuje niečo iné a to aj vďaka jej veľmi vágnej definícii, ktorá sa dá redukovať na "vládu ľudu" je plné neurčitosti. Základným problémom, s ktorým sa pri hodnotení demokratickosti Únie musíme vysporiadať, je samotné chápanie demokracie. Hoci jedno zo základných ponímaní demokracie predstavuje jej chápanie vo význame „vlády ľudu alebo ním volených reprezentantov“, je otázka terminologického vymedzenia daného fenoménu komplexnejšia. Demokracia sa však chápe ako

„projekt pokračujúceho ľudského artefaktu, podmieneného súborom ideí a ideálov, ktoré ho tvoria, podporujú ho a ktoré ak sú nesprávne pochopené a nesprávne sa s nimi zaobchádza, môžu projekt aj zmariť“ (Sartori, 1993, s. 21).

Ak sa však o definovanie demokracie predsa pokúsime, môžeme vytvoriť istý ramec, do ktorého sa da obsah skúmaného pojmu postupne vsunúť. Prvým predpokladom je odlíšenie „čistej“ demokracie (teda systému, ktorý vypovedá iba o inštitucionálnom spôsobe voľby, resp. rozhodovania, ale nehovorí nám napríklad nič o požiadavke priznania práv menšine) od demokracie nielen formálnej, ale „skutočnej“. Na tento druhý typ demokracie máme už kvalitatívne iné a omnoho nročnejšie požiadavky. Požadujeme napríklad, aby aj menšinám garantovala rovnaké práva ako má väčšina. To okrem iného znamená aj ústavami garantované slobodné šírenie myšlienok občanov, s nimi spojenú slobodnú politickú súťaž, presadzovanie osvedčených ľudských hodnôt, čo môžeme označiť aj ako isté neformálne pravidlá podporujúce fungovanie dôveryhodnej demokracie dnešného typu. V „skutočnej“ demokracii občania nielenže vyberajú svojich zástupcov a rozhodujú o veciach verejných, ale vedia ich aj racionálne a kriticky hodnotiť, čo stabilitu demokracie len posilňuje. Hovoríme tu teda o istých neformálnych pravidlách, ktoré sa pri „čistej“ demokracii ne-

zdôrazňujú.

Robert Dahl považuje za demokratický systém zriadenie, ktoré sa vyznačuje konaním slobodných volieb, existenciou všeobecného hlasovacieho práva, voľbou kľúčových štátnych úradníkov, prístupom k informáciám a v neposlednom rade i slobodou prejavu a združovania sa (Lord, 2001).

Pri úvahách o miere a kvalite demokracie vládnutia na úrovni Európskej únie je potrebné mať na pamäti predovšetkým tú skutočnosť, že všetky teoretické koncepty demokracie sa viažu na parametre národných štátov, ktoré sa vyznačujú relatívne vysokou mierou vnútornej homogenity, vytvárajú prostredníctvom väzieb kolektívnej identity, zdieľanej kultúry a hodnôt, spoločným jazykom, históriou či mýtmi. Európska únia takouto mierou vnútornej koherencie bez pochyb nedisponuje a i z hľadiska svojej formálnej a funkčnej štruktúry nevykazuje znaky štátu (či už unitárneho alebo federálneho). Tým pádom predstavuje EÚ úplne inú entitu, než na akú sa viažu premisy klasických teórií demokracie. Hoci sa pri poukazovaní na EÚ ako na systém „sui generis“ často pousmejeme nad vágnosťou daného označenia, je, či chceme alebo nie, skutočne vyjadrením jedinečnosti štruktúry, ktorú členské štáty EÚ v priebehu budovania spoločného integračného projektu vytvorili, pričom tento proces neustále prebieha. V dôsledku tejto skutočnosti nie sme oprávnení na európsku úroveň aplikovať klasický model väčšinovej demokracie. (Warleigh, 2003)

Slovo demokracia má svoje korene a počiatok rozvoja v histórii. Je nositeľom historickej skúsenosti, význam je stabilizovaný nekonečným procesom pokusov a omylov. Základnou podmienkou prežitia demokratického systému je nepochybne jeho zrozumiteľnosť. Ako hovorí Sartori v svojej knihe Teória demokracie:

„Naše politické správanie závisí v konečnom dôsledku od našej predstavy toho, čo je demokracia, čím môže a čím má byť. Preto ak vyhlásime, že jeden politický systém je demokratickejší ako iný, prípadne, že je menej demokratický, naše hodnotenie závisí od toho, čo považujeme za skutočnú demokraciu“ (Sartori, 1993, s.14).

Práve preto je presnejšie a možné hovoriť o kríze niektorých predstáv o demokracii, respektíve o kríze systému ako takom ale nie o ideáloch a demokracii vo všeobecnosti. Pravá demokracia je demokraciou, ktorú možno uplatniť v praxi a ktorá funguje ako rozvíjajúci sa politický systém. V teórii môže fungovať veľa pravdivých demokracii dovtedy, kým neprejdú skúškou reálneho sveta. Nemôžeme dokázať správnosť demokracie, ale môžeme argumentovať, že demokracia je výhodnejšia.

Aby sme sa vyhli nedorozumeniam, musíme hneď v úvode objasniť ako pracujeme s termínom demokracia a jeho významom. Keď ho používame nemáme na mysli demokraciu, ktorá sa uplatnila v starých gréckych polis, ale hovoríme o modernej demokracii. Moderný človek chce inú demokraciu v tom zmysle, že jeho ideál demokracie nie je ten istý ako mali Gréci. Ako hovorí Sartori:

“moderné demokracie súvisia s objavom, že disent, rozmanitosť a skupiny nie sú nezlučiteľné so spoločenským poriadkom a blahobytom politicky organizovanej spoločnosti. Dôležité je pochopenie že rozdielnosť, nie uniformita, je základom štátov. Civilizácia, ktorú označujeme ako liberálnu bola od toho okamihu budovaná postupne a týmto spôsobom sme dosiahli dnešnú demokraciu. Aj keď si to možno neuvedomujeme demokracia v ktorú dnes veríme je liberálna demokracia“ (Sartori, 1993, s. 385) .

Preto aj keď budeme používať skrátený termín demokracia máme na mysli práve liberálnu demokraciu. Prívlastok európska sa tu myslí a používa vo význame demokracia v Európskej Únii resp. štátoch Európskej únie, nejde o žiaden nový druh demokracie, aj keď možno k nej raz dospejeme.

V posledných rokoch sa obľúbeným a často používaným pojmom stal demokratický deficit. Ide o termín (niekedy i fenomén), ktorý na jednej strane s obľubou vyzdvihujú tzv. euroskeptici a na druhej strane ho s nevôľou pripúšťajú aj prívrženci pokračovania procesu európskej integrácie. Je súčasťou slovníka mnohých intelektuálov, novinárov a politikov, ale sami nevedia úplne presne definovať, čo majú pod týmto pojmom vlastne na mysli. Pokus o definíciu demokratickeho deficitu spôsobuje rovnaké problémy ako pokus o definíciu demokracie.

Pracovali sme z dvoma základnými prameňmi a to dielom talianskeho politológa, filozofa a hlavne, čo nás zaujímalo najviac teoretika demokracie Giovanniho Sartoriho a to dielom s príznačným názvom Teória demokracie, vydaným v roku 1987, ako prepracovanie jeho predošlého diela Democrazia e Definizione z roku 1967. Jeho závery, jeho teórie definície a sudy sme konfrontovali so závermi britského výskumného tímu DEMOS, ktorý vypracoval v tomto roku štúdiu s názvom: Demokraciu v Európe už nemožno považovať za samozrejmosť Autori oboch prác sa často odvolávajú na spoločné zdroje a autorov z ktorých čerpali námety napríklad dielo Roberta Dahla Polyarchia. Demos, však pracoval navyše aj s verejnosťou, ktorá má často postrehy, ktoré odborníci nemajú. Informácie predstavené v týchto kľúčových zdrojoch sme doplnili poznatkami z ďalších relevantných zdrojov. Môžeme zhodnotiť, že obsiahnuté informácie z kľúčových zdrojov si v hlavných ohľadoch neprotirečia, rozdiely sme zaznamenali v rozsahu resp. v množstve nosných princípoch, ktoré sú v daných prácach zadané.

Meranie demokracie v EÚ: Odklon krajín EÚ od demokracie?

Nakoľko sa Európa zmieta vo finančnej a hospodárskej kríze je veľmi pravdepodobné, že sa otriasajú základy celej Európskej Únie a to demokratické základy nevynímajúc. Nakoľko tieto základy sú nevyhnutné pre ďalšie fungovanie EÚ a sú akýmsi jadrom európskeho projektu, požiadala Progresívna aliancia socialistov a demokratov v Európskom parla-

mente výskumný ústav Demos, aby vykonal dôkladnú a nezávislú analýzu európskej demokracie, posúdiť parametre a ukazovatele, ktoré môžu definovať jej terajšiu podobu, načrtnúť akcie, ktoré môžu zastaviť a zabrániť demokratickému odklonu v Európe a určiť spôsoby vpred pre európske inštitúcie a politiky na podporu a presadzovanie demokracie, základných práv, občianstva a právneho štátu. Demos vypracoval index merania demokracie na pôde EÚ, ktorý je špeciálne určený na meranie vývoja demokracie členských štátov. Index sa opiera o iné už existujúce indexy, ale aj o kľúčové dokumenty a zmluvy EÚ, dostupné dáta a v neposlednom rade čerpá informácie z iných prieskumov vykonaných na pôde EÚ.

Štúdia skúma, či je možné merať demokraciu v EÚ prípadne zhodnotiť je smerovanie medzi členskými štátmi. Či môžeme naozaj hovoriť o kríze demokracie resp. jej ústupe, či je to možné zmerať a prípadne zvrátiť nežiaduce tendencie. Analýza prebiehala na vzorke siedmich štátov EÚ. Patrí tam Taliansko a Francúzsko ako zakladajúce štáty EÚ, ktoré boli predmetom kritiky. Grécko, ako krajina kde sa demokracia v tom pôvodnom zmysle slova zrodila. Krajiny z bývalého východného bloku Maďarsko, Lotyšsko. A nakoniec Bulharsko a Rumunsko. Krajiny neboli vybrané náhodne, ale každá z týchto krajín zaznamenala kontroverzie v posledných rokoch, čo vyvolalo obavy z nedemokratických praktík.

Bolo stanovených 5 kľúčových oblastí, ktoré je nutné preskúmať a ktoré majú výpočtovú hodnotu o stave demokracie. Každá oblasť bola skúmaná pomocou zvolených ukazovateľov. Ďalej v práci sa budeme venovať niektorým ukazovateľom a oblastiam, ktoré obsahujú dôležité informácie pre cieľ tejto práce, podrobne, ostatné len spomenieme.

Prvou oblasťou je *volebná a procedurálna demokracia*. Demos si kladie za cieľ zachytiť "základy" demokracie: nezávislosť inštitúcií, dodržiavanie zásad právneho štátu a absenciu násilia a korupcie. Boli stanovené štyri ukazovatele. 1. Ukazovateľ: *politická stabilita a absencia násilia* merala sa pravdepodobnosť toho, že vláda bude destabilizovaná alebo zvrhnutá neústavnými alebo násilnými prostriedkami, či už domácimi skupinami alebo pôjde o akt zahraničného terorizmu. Vo výsledkoch je zaznamenaný negatívny pokles a stabilita sa zhoršila od roku 2000. 2. Ukazovateľ: *právny štát* merala sa kvalita orgánov, ktoré vykonávajú právo a nezávislosť súdov, rovnako aj pravdepodobnosť kriminality a vymožiteľnosť práv zakotvených v zmluvách. Vo výsledkoch je zaznamenaný negatívny pokles spokojnosti od roku 2000. 3. Ukazovateľ: *Kontrola korupcie* meralo sa, do akej miery sa nahromadil súkromný zisk prostredníctvom výkonu verejnej moci a vplyv súkromných subjektov a elít na štát. Vo výsledkoch je zaznamenaný negatívny pokles kontroly resp. nárast korupcie od roku 2000. 4. Ukazovateľ: *volebná účasť*. Opäť je vo výsledkoch zaznamenaný negatívny pokles spokojnosti od roku 2000. Hoci máme všeobecné hlasovacie právo nevyužívame ho na vyjadrenie svojej voľby, nie sme politicky aktívny a zodpovední voliči.

Aj Sartori považoval za jeden zo základných princípov demokracie zvrchovanosť ľudu, kde kládol rovnaký dôraz na voľby ako aj zastupovanie.

“Štátna moc musí pochádzať od ľudu a voľby musia byť slobodné s možnosťou voľby. V demokraciách je opozícia rovnako rozhodujúcim orgánom zvrchovanosti ľudu ako vláda. Voľby sú ten čas, kedy môžeme vidieť ľud pri výkone moci. Voľby sú zábezpeka demokracie. Voľby sú mechanizmus na vnútorné zmeny a reakcie na potrebu zmeny. Vlády, ktoré vzišli z volieb, vyjadrujúciach mienku voličov a ktoré sú okrem toho opakovaním slobodných volieb a sú zaviazane voči svojim voličom- môžeme ich nazvať vlády s ktorými sa súhlasí. Vo voľbách sa prejavia názory všetkých ktorým záleží na tom aby prejavili svoju mienku. Demokracia preto prostredníctvom volieb zabezpečuje právo rozhodovať o svojom osude všetkým ľuďom. Demokracia je spôsob vlády bez potlačovania formovaná tisícročiami pokusov a neúspechov. Demokracia funguje v týchto režimoch v ktorých sa pravidelne konajú slobodné voľby a nevyskytujú sa tajne procesy“ (Sartori, 1993, str.31-36).

Druhou oblasťou, kde prebiehal výskum sú *základné práva a slobody*. Tu sa výskum orientoval na cieľ zachytiť stav práva a slobôd uvedených v Charte základných práv Európskej únie, vrátane politických práv, práva na združovanie, slobodu prejavu, slobodu tlače, slobodu náboženského vyznania a rodovej rovnosti. Na meranie boli stanovené 3 Ukazovatele. 1. Ukazovateľ: *Hlas a zodpovednosť*. Tu si kladie Demos za cieľ zachytiť, do akej miery sú občania schopní podieľať sa na výbere svojej vlády, a tiež zachytiť ďalšie základné práva, ako je sloboda prejavu, sloboda združovania a slobodná tlač. 2. Ukazovateľ *sloboda náboženského vyznania*. 3. Ukazovateľ: *Majetkové práva žien*. Európsky priemer všetkých troch Ukazovateľov je viac menej konštantný od roku 2000, aj keď v niektorých krajinách niektoré body značne kolísali.

Aj Sartori sa venoval tejto oblasti vo svojej Teórii Demokracie. Pomenoval to ako princíp slobody. V súčasných demokraciách najväčšiu úlohu a ústredne postavenie vo formovaní verejnej mienky majú masmédiá. Ale v demokraciách rôzne skupiny, primerane rovnako formujú verejnú mienku, procesy tvorenia názorov už nemajú hierarchickú povahu. *“Stavba demokracie spočíva na čestnosti, nestrannosti alebo korektnosti informácií poskytovaných verejnosti a slobode ich tvorby a podania. Slobodné voľby by bez slobodnej verejnej mienky neznamenal nič“ (Sartori, 1993, str. 88).* Ale vo všetkých demokraciách je obraz získaný z volebných štúdií a prieskumov verejnej mienky zakaždým veľmi smutným obrazom informačnej bazy veľké väčšiny obyvateľstva. Obvykle sa pohodlne zovšeobecňuje, že apatia a depolitizácia je veľmi rozšírená, že bežný občan ma malý záujem o politiku, že účasť občanov je minimálna, ak neleží dokonca pod hranicou minima, a že v mnohých smeroch verejnosť vôbec nemá mienku, ale skôr neartikulovane pocity.

“Sloboda ako taká znamená absenciu vonkajších prekážok pohybu, takzvaná ochranná sloboda. Čo žiadame od slobody je ochrana proti svojvoľnej a neobmedzenej moci. Primárna podmienka, podmienkou pre všetky ostatné slobody je nezávislosť od., sloboda, ktorá chráni

jednotlivca a umožňuje mu, aby si vybral. Liberálna sloboda je kombinácia vlády zákona a vlády zákonodarcov. Sloboda a zákon sú navzájom zviazané. Čo dnes chráni naše slobody sú práva, a nie zákon ako forma, a naše práva sa zústavnením slobody od. Sloboda v podmienkach zákona bola a stále bude strážcom slobodných spoločností“ (Sartori, 1993, str. 328).

Tretou oblasťou, ktorú Demos preskúmal je *tolerancia menšín*. Táto dimenzia sa zameriava na postoje k menšinám. Práva menšín sú uvedené najmä podľa článkov 20 , 21 a 22 v krajinách EÚ Charte základných práv . Údaje sú založené na skúmaní postoja európskych občanov samotných. Mnoho problémov , ako je vzostup xenofóbneho populizmu zdola , sa najlepšie meria pomocou postojoch občanov . Ale tu je tiež dôležité si uvedomiť , že prehľad už existujúcich indexov nebol schopný identifikovať samostatnú, " objektívnu " mieru diskriminácie voči menšinovým skupinám. Demos žiadal respondentov, aby si vybrali, ktoré typy ľudí by nechceli mať za suseda. 1. ukazovateľ: *netolerancia ľudí inej rasy* 2. ukazovateľ: *neznášanlivosť moslimov* 3. ukazovateľ: *neznášanlivosť Židov* 4. ukazovateľ: *neznášanlivosť Rómov* 5. ukazovateľ: *neznášanlivosť prisťahovalcov* 6. ukazovateľ: *neznášanlivosť homosexuálov*.

V celej Európe, zistíme, že Rómovia boli považovaní za najmenej žiaduceho suseda, nasledujú homosexuáli a potom moslimovia. Celkovo možno povedať, Holandsko, Rakúsko, Slovenská republika a Slovinsko zažili najvýznamnejšie kôrnatenie postojov. Tieto krajiny boli pod priemerom.

Aj Sartori pripisoval dôležitosť menšinám. Demokratickú budúcnosť demokracie videl *“v závislosti od zameniteľnosti väčšín za menšiny a naopak menšín za väčšiny.* (Sartori, 1993, str. 27). Bol názoru, že žiadne právo akejkoľvek väčšiny nemôže byť absolútne resp. neobmedzené. Demokraciu definoval aj ako

“systém vlády väčšiny obmedzenej právami menšín. Základnou charakteristikou demokracie je teda priznanie práv menšinám politicky sa prejaviť. A tak skutočnú slobodu v krajine možno najistejšie posúdiť podľa rozsahu ochrany, ktorú zaručuje menšinám“ (Sartori, 1993, str. 105).

Štvrtou oblasťou, kde prebiehal prieskum je *aktívne občianstvo*. Pri meraní stavu demokracie v členských štátoch EÚ musíme zísť aj za rámec inštitucionálnych aspektov demokracie a zahrnúť tam aktívnu účasť občanov vo formálnych i neformálnych oblastiach. Cieľom je odhaliť zdravie občianskej kultúry v členských štátoch EÚ a do akej miery sú občania politicky a občiansky aktívny. Ukazovatele v tejto oblasti sa vzťahujú bezprostredne na článok 12 Charty základných práv, o práve na zhromažďovanie a združovanie. 1. Ukazovateľ: *občianska angažovanosť* (Politické strany, Odbory, Práva žien, Akcie miestnej komunity, Ľudské práva, mládežou). 2. Ukazovateľ: *dobrovoľníctvo a aktívne občianstvo*, ktorý

meria hladinu aktívneho občianstva vo vzťahu k dobrovoľníctvu na základe percenta občanov, ktorí tvrdia, že pracujú bezplatne pre typy organizácií vyššie uvedených. Tento Ukazovateľ mal pozitívne výsledky a dobrovoľníctvo zaznamenalo posun vpred. 3. Ukazovateľ: *protest alebo politický aktivizmus*, ktorý meria ako sa aktivizuje populácia v rôznych formách protestu - "podpísanie petície", "pripojenie sa k bojkotu", alebo sa, či ma ochotu zúčastniť sa "zákonnej demonštrácie." Politický aktivizmus zaznamenáva pokles. Môže sa zdať, že ten by sa najviac prejavil v štátoch kde je silná ekonomická kríza, avšak, údaje naznačujú, že to nie je tento prípad. Silné demokracie ako Švédsko, Francúzsko a Dánsko vykazujú najvyššiu úroveň politického aktivizmu, zatiaľ čo Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko, kde je oveľa nestabilnejšia politická a ekonomická situácia zaujímajú najnižšie pozície.

Piata oblasť je *politický a sociálny kapitál*, v ktorom sa Demos snaží preskúmať do akej miery sa v štátoch EÚ menia postoje k demokracii a spoločnosti a či môžeme pozorovať rastúcu alebo klesajúcu spokojnosť. Pre účely výskumu sa "politický kapitál" vzťahuje na rozsah resp. mieru, do akej majú občania dôveru a úctu k demokratickému systému vládnutia a voleným úradníkom, alebo či sú priťahovaní k viac autoritárskym vládnym systémom, ako vojenská diktatúra alebo "silný vodca, ktorý neobťažuje občanov s Európskym parlamentom a voľbami". Čo sa týka "sociálneho kapitálu", je naším cieľom zmerať, do akej miery majú občania pocit, že majú kontrolu nad svojimi vlastnými životmi, rovnako do akej miery majú pocit, že môžu veriť ostatným ľuďom - je to klasické meranie sociálneho kapitálu. 1. Ukazovateľ: *Spokojnosť s demokraciou* - spokojnosť občanov s demokraciou v ich krajine. 2. Ukazovateľ: *neznášanlivosť autoritárstva* (silný vodca) - do akej miery boli občania ochotní súhlasiť s potrebou silného vodcu, ktorý by ich neobťažoval s parlamentom a voľbami. 3. Ukazovateľ: *neznášanlivosť autoritárstva* (vláda armády). 4. Ukazovateľ: *podpora demokratického systému* - do akej miery si občania myslia, že mať demokratický politický systém je dobré. 5. Ukazovateľ: *všeobecná dôvera v ľudí*. 6. Ukazovateľ: *kontrola nad vlastným životom a slobodu voľby*.

Pri pohľade na výsledky výskumu uvidíme, že politický kapitál - Spokojnosť s demokraciou - klesal, aj keď mierne. V priemere 51 percent občanov EÚ boli spokojní s demokraciou v roku 2000, kým už len 48 percent v roku 2008. Opäť platí, že je pravdepodobné, že v rokoch po roku 2008 - a to najmä v krajinách, ktoré trpia v dôsledku vstupu do eurozóny a dlhovej krízy - je ďaleko väčšia nespokojnosť s demokraciou.

Sú tu aj dva Ukazovatele "sociálneho kapitálu", ktoré zachytávajú, do akej miery občania dôverujú sami sebe a do akej miery majú respondenti pocit, že majú slobodu voľby.

1. ukazovateľ: *všeobecná dôvera v ľudí*. 2. ukazovateľ: *kontrola nad vlastným životom a slobodu voľby*.

Príklad: Meranie demokracie na Slovensku: Projekt IVO Barometer

Na Slovensku sa realizuje projekt IVO Barometer. Cieľom projektu je pravidelne hodnotiť stav kvality demokracie na Slovensku v období po vstupe do Európskej únie. Na základe detailnej metodológie sa hodnotia hlavné vývojové trendy. Metodológia projektu je založená na systematickom monitoringu a analýze hlavných vývojových trendov v piatich kľúčových oblastiach v piatich kľúčových oblastiach: 1. *Demokratické inštitúcie a právny štát*, kde sa vyhodnocujú kľúčové aspekty pôsobenia inštitúcií ústavného systému a dodržiavanie základných princípov právneho štátu. 2. *Legislatíva*, kde je zámerom monitoringu a analýzy vyhodnotiť kvalitu procesu legislatívnej tvorby v etape prípravy, schvaľovania a pr- vopočiatočnej aplikácie právnych noriem. 3. *Ochrana a dodržiavanie ľudských a menšinových práv*, kde sa vyhodnocuje stav v oblasti ľudských a menšinových práv, ich právne zabezpečenie a reálny výkon, prijímaná legislatíva a príslušné verejné politiky uplatňované v oblasti ľudských a menšinových práv, ako aj činnosť štátnych orgánov a špecializovaných inštitúcií pôsobiacich v tejto oblasti. 4. Cieľom monitoring v oblasti *nezávislé médiá a médiá verejnej služby* je posúdiť podmienky pôsobenia a konkrétnej práce médií, najmä z pohľadu legislatívnej ochrany slobody prejavu a nezávislosti médií, ďalej podmienky na nezávislé vykonávanie novinárskej práce a slobodnú súťaž na mediálnom trhu, ako aj zhodnotiť konkrétne kroky jednotlivých aktérov ovplyvňujúce nezávislosť médií a nezávislý výkon novinárskej práce. 5. V časti *zahraničná politika z euro-integračného a transatlantického aspektu* sa posudzuje najmä kompatibilita európskej a zahraničnej politiky SR so záväzkami vyplývajúcimi z členstva v EÚ.

Experti tiež stanovili ratingy pre každú oblasť (okrem zahranično-politickej); na ich základe bol vyrátaný priemerný rating IVO Barometra. Zámerom nového projektu Inštitútu pre verejné otázky IVO Barometer je vytvoriť základnú poznatkovú bázu o aktuálnom stave a vývojových trendoch kvality demokracie.

Záver

Za krajiny s najväčším odklonom od princípov demokracie sa podľa vyššie v texte popisovanej analýzy Demosu považuje Maďarsko a Grécko a naopak stav demokracie je na najvyššej úrovni na severe EÚ. Index demokracie v EÚ zároveň potvrdil, že demokracia sa v poslednom desaťročí posilnila aj v strednej Európe a vo východoeurópskych štátoch. Analýza Demosu upozornila, že za posledných 15 rokov sa EÚ stala menej tolerantnou k menšinám. Výsledky analýzy ukázali že mnohé členské štáty EÚ čelia zásadným výzvam demokracie, spravodlivosti a občianstva. Je vidno znepokojujúci vývoj v mnohých krajinách, najmä v niektorých z najmladších členov EÚ. Oslabenie občianskej spoločnosti, pokles účasti občanov na verejnom fóre, nízky politický a sociálny kapitál, nižšia úroveň volebnej

účasti, nedostatok dôvery v politickej elity, a nárast vplyvu populistických hnutí poukazujú na hlbší nepokoj. Je povinnosťou európskych inštitúcií zabezpečiť, že demokracia, základné práva a občianske slobody sú dodržiavané bez výnimiek.

Demos identifikoval 5 hlavných problémov:

1. *Demokratická nepokojnosť a nedôvera verejnosti:* Naprieč európskymi voličmi sa nájdu tí, ktorí sú stále nespokojní s tradičnými politickými stranami. Strany protestu sa dostávajú do popredia a majú prekvapujúci úspech.
2. *Korupcia a organizovaný zločin:* Korupcia existuje vo väčšine vyspelých demokracií, ale do mieri do akej sa jej teraz darí a nie je zato nikto potrestaný v rámci jednej krajiny je odrazom zlých inštitucionálnych postupov. Európska komisia odhaduje, že 1 percento HDP v EÚ, je stratené v korupcii každý rok.⁷ V roku 2012 bolo Grécko umiestnený deväťdesiatštvrtá zo 176 krajín, čo je v EÚ najkorumpovanejších člen state.⁸ talian problémy s korupciou sú dlhotrvajúce a dobre známe.
3. *Súdnictvo:* zdravé a fungujúce demokracie vyžaduje nezávislé súdnictvo, ktoré je bez korupcie a politického vplyvu. Súdna reforma a nezávislosť súdnictva ostávajú problémové otázky najmä v strednej a východnej Európe a v krajinách bývalého sovietskeho bloku.
4. *Sloboda médií*
5. *Ludské práva a zaobchádzanie s menšinami:* Tlaky imigrácie sú pociťované po celej Európe, kde je vysoká životná úroveň a možnosti zamestnania, ktoré priťahuje migrantov zo všetkých kútov sveta.

Náš záver je, že demokracia ako taká je aktuálna a hodnotná aj v 21. storočí a len niektoré aspekty, ktoré spájame s týmto pojmom sú v kríze.

V dôsledku ekonomickej unifikácií v rámci EÚ dochádza primárne k procesu zlievania ekonomík a hospodárstiev štátov, tak ako to bolo plánované, no dochádza tak isto k stretom a zlievaniu kultúr, ktorého výsledok sa nedá tak presne a jasne vyrátať na základe určitých ukazovateľov, matematických vzorcov alebo ekonomických ukazovateľov. Demokratická forma politického systému však potrebuje aj s ním konzistentnú politickú kultúru. Európske štáty aj napriek mnohým zlyhaniam demokratických režimov smerujú alebo chcú smerovať k demokracii. Realita ďalšieho vývoja ukazuje, že demokracia potrebuje úprimných demokratov, ktorí si uvedomujú zložitost' jej historického vývoja a nepodliehajú naivite o jej neotrasiteľnosti a nezrádzajú ju ani v krízových obdobiach. Ak sa práve tu oprieme o učenie a poznanie jedného z najväčších teoretikov demokracie- talianskeho politológa Giovanniho Sartoriho tak sa prikloníme k jeho názoru, že *“chybné predstavy o demokracii ju vedú ku skaze“* (Sartori, 1993, str. 5). Jedným z najväčších omylov ku ktorým nie tak zriedka dochádza je zamieňanie pojmov demokracia a kapitalizmus. Práve predstavy, v ktorých zlučujeme demokraciu sú nebezpečným klamom. Súčasný vývoj je upozornením, že prechod ku kapitalizmu neznamená automatický rozvoja upevňovanie demokracie. Zostáva prav-

dou, že kapitalizmu demokratické zriadenie vyhovuje viac ako totalita, ale cez nedokonalosti parlamentarizmu môžeme demokraciu úplne stratiť. Ak by aj bola demokracia v kríze, je jedinou alternatívou z hľadiska systému, akékoľvek iné alternatívy sú totiž neprijateľné, o čom svedčia ja dejinné skúsenosti. Ľudia síce strácajú dôveru k politikom a európskym inštitúciám a rastie ich rozhorčenie a nespokojnosť, no nechcú už riskovať nejakými experimentmi. Ľudia pochopili, že táto situácia je dočasná a preto hoci nie sú so súčasnou situáciou spokojní a svoju nespokojnosť dávajú aj najavo, nedochádza k takým javom, ktoré by mohli ohroziť existenciu demokratického systému. Sme síce v kríze, ale systém demokracie ako taký nie je ohrozený.

V EÚ podľa nášho názoru existujú viaceré nedostatky, pokiaľ ide o dôsledné a rigorózne napĺňanie obsahu slova demokracia. Tieto nedostatky, súvisiace s hľadaním efektívnej funkcionality, sú potencované aj okrajovými deficitnými javmi na slovenskej vnútropolitkej scéne a nejednotným výkladom medzi článkami Ústavy SR a medzinárodnými právnymi normami. Inými slovami povedané, aj vďaka nim sa naplňa obsah termínu „demokratický deficit“. Nejde však o také nedostatky, ktoré by mohli ohroziť demokraciu v Európe ako takú a už vôbec nie o nedostatky, ktoré by spochybňovali princíp legitimacy občanov. (V pozadí tu stojí skôr otázka uplatňovania etických pravidiel pri výkone moci, rovnosti šancí, ich dôslednej kontroly a penalizácie za neplnenie pravidiel.) Dôkazom toho sú aj navrhované zmeny v Zmluve o Ústave pre Európu, ktorá potvrdzuje nastúpený trend. Jej cieľom je totiž priblíženie EÚ občanom, či už z hľadiska striktno právneho alebo neformálneho. Preto sa nám už nezdá vhodné hľadať univerzálne modely demokracie a aplikovať ich okamžite na konkrétnu spoločenskú štruktúru. Po krátkej skúsenosti s členstvom SR v EÚ sa nám skôr zdá, že tento model treba aspoň v minimálnej miere prispôsobiť podmienkam, aby bolo zadostučinené podmienkam samotným, ale aj pojmu demokracia, tak ako ho chápeme dnes.

Jedným z najzaujímavejších paradoxov v posledných 20 rokoch je rastúci globálny záväzok k demokracii, teda kým svet sa stal bezpochyby demokratickejší, je demokratickosť Európskej Únie aj naďalej spochybňovaná.

Literatúra:

DEMOS (2013): *“ Democracy in Europe can no longer be taken for granted...”* Eindhoven: Lecturis

SARTORI, G. (1993): *Teória demokracie*. Bratislava: Archa

KOLLÁR, M. (2008): *Projekt IVO Barometer*. IVO NEWSLETTER, č.1/2008. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky

- LORD, CH. (2001). *Assessing Democracy in a Contested Polity*. Journal of Common Market Studies, roč. 39, č. 4, pp:421-433
- WARLEIGH, A. (2003). *Democracy and the European Union*. London: SAGE Publications
- KOHR, A. (2012): *Democracy index 2012. Democracy at a standstill. A report from The Economist Intelligence Unit*. Dostupné 02.12.2014.
(<http://pages.eiu.com/rs/eiu2/images/Democracy-Index-2012.pdf>).
- MCCULLOCH, A. (2014): *How to measure democracy. Significance - Statistics making sense*. Dostupné 02.12.2014.
(<http://www.significancemagazine.org/details/webexclusive/6183641/How-to-measure-democracy.html>)
- LAUTH, H.J. (2014): *Kombinierter Index der Demokratie (KID) / Combined Index of Democracy*. Dostupné 02.12.2014. (http://www.politikwissenschaft.uni-wuerzburg.de/lehrebereiche/vergleichende/forschung/neuer_index_der_demokratie_nid/)
- CUSTER, J. (2012): *Measuring Democracy*. Dostupné 02.12.2014.
<http://www.cipe.org/blog/2012/08/22/measuring-democracy/#.VH3OSEBimgU>>
- WEALE, A. (1999): *Democracy*. New York: St. Martin's Press
- VANHANEN, TATU. (2000): *A New Dataset for Measuring Democracy, 1810–1998*. *Journal of Peace Research*, Vol.37, pp: 251–65.